

criví, bescantant el nostre rei Anfós el Cast, com un rei feble que no sabia governar: «aragonés fan gran dol, / català e cilh d'Urgel, / quar non an qui los chapdel / mas un senhor flac...» (*Mout m'es deissen-dre*, v. 42, ed. Stimming, p. 93). Doncs, és ben clar que aleshores Catalunya s'oposava a Urgell, nom de la meitat ponentina del Principat. Hi ha proves encara més fortes.

La Crònica de Sant Marçal de Limoges, escrita poc després de 1182, entre els pobles que envaiïren Aquitània per aquest temps, junt amb els «aragonés» i els «navar», cita els «asperés», «pailler» i «catalan», i ací aquests estan distingits no solament dels pallesos, o gent del NO. de Catalunya, sinó també dels «asperés», o gent de la Catalunya francesa, on es troben les comarques dels Aspres i del Vallespir (Val-lis asperiae o asperior). I justament la primera menció del nom de Catalunya, l'any 1114, és per anomenar un cert «Assallitus, vicarius *Cathaloniae*» (Calisse, *Liber Maiolichinus*, p. 140.6). Ara bé, els ve-guers o vicaris no solien tenir autoritat més que en el territori d'un sol comtat, en aquest cas sens dubte el comtat de Barcelona, puix que es tracta d'un conveni signat amb Ramon Berenguer III, comte de Barcelona i d'alguns altres comtats catalans, però que en-carà no regnava a Urgell ni Pallars. I el cas és que els límits del comtat de Barcelona coincidien bastant perfectament amb els de la Lacetània (més la minúscula i oblidada Laietània).

Es sabut que certs historiògrafs i juristes del període arcaic distingeixen entre *Cathalunya Veylla* i *Nova Cathalunya*, distinció que en realitat alludeix a una ampliació del sentit del nom. *Catalunya Vella*, tal com *Castilla la Vieja*, volia dir pròpiament 'el territori anomenat Catalunya (o Castella) des d'antic', per oposició a les regions a què s'estengué posteriorment aquest nom. Els qui entenen 'la part de Catalunya reconquistada primerament' evidentment s'erren, car l'oposició que fa Pere Albert no és tant amb les terres del Sud (encara que aquestes també restin excloses) com amb les de l'oest: «l'altra part de Catalunya, que és per tot lo dit flom de Llobregat *ves ponent*, que tots temps sol ésser apelada, del temps del senyor En Ramon Berenguer, comte de Barcelona, ençà, *Nova Cathalunya*» (*Commemoracions de Pere Albert*, N. Cl., núm. 43-44, p. 180). Cosa que equival a dir que fins a Ramon Berenguer IV el concepte de 'Catalunya' s'acabava en el Llobregat, i solament comprenia «tot lo bisbat de Geron, e quax la meytat del bisbat de Barcelona, que és part del bisbat de Vic» (ibid.). És un ús paral·lel al que observem en el sobrenom de Ramon Berenguer I *el Vell*, que no va ser un comte 'vell' però sí 'antic', o sigui el Ramon Berenguer que dugué aquest nom més antigament.

Aquesta etimologia la va suggerir per primera vegada, i en termes lacònics, el fonetista alemany Schopf l'any 1919 (*Die konsonantischen Fernwirkungen*, pàgina 196), i l'acceptaren sense discussió ni raons Gram-mont, Ronjat i algú més. Però ningú fins ara no havia provat de fer-la acceptable des del punt de vista his-

tòric, i els seus partidaris potser s'equivoquen en presentar-la com si correspongués a una evolució popular i hereditària: aleshores el canvi de *catelanus* en *català* no estaria d'acord amb el tractament fonètic de la -t- entre vocals. Tal com jo la veig, és una gran possibilitat, gens inversemblant, si bé difícil de provar incontrovertiblement. No hi ha dubte, però, que és molt preferible a totes les altres indicades.

Àdhuc hi ha la possibilitat que la metàtesi *catelani* vingui de molt lluny. Tots els autors que parlen dels *lacetani* pertanyen, al més tard, al S. I d.C.: Plutarc (Cato Maior, § onze), Plini, Livi, Frontí i potser d'altres; Dió Cassi (45.10) cita *Laketania* com a nom del territori dels lacetans. Però més tard, en el S. II, Ptolemeu ja no cita els *lacetans*, i en lloc d'ells ens parla dels *Καστελανοί* (*Gaeogr.* II, VI, 70); així la major part dels manuscrits, si bé algun escriu *Καστελλανοί*, forma medieval corrompuda (segurament per imitació del llatí CASTELLUM o del nom de la nació castellana). És força versemblant la idea de corregir aquest nom (no citat a cap altra font) en *Κατελανοί*, i veure-hi una variant sorgida tardanament en el nom dels lacetans, qui sap si a causa de les lligadures entre consonants contigües, que en els còdexs grecs són tan freqüents, com ho són els caragols superflus en algunes d'aquestes lletres.

En efecte, en els mss. grecs del S. IX la lletra *tau* (τ) va precedida (i seguida) d'un caragol que és quasi idèntic a una sigma (σ) (vegeu la planxa 2 dels *Éléments de Paléographie Grecque* de Cucuel). Hi ha una alteració semblant en els *bergitani* o 'berguedans', que en certs manuscrits es llegeix *bergistani*. Els italians del S. XI i primers del XII, disposaven de més i millors manuscrits de Ptolemeu (el geògraf medieval per excel·lència) i de les seves traduccions llatines, que els que ens resten avui, i d'un d'aquests pogueren desenterrar i ressuscitar aquest nom. Sigui com vulgui, per raons fonètiques i històriques, sembla convincent d'admetre una transmissió erudita de *katelanói* a *catalans*.

Algunes han suposat que els *kastelanói* de Ptolemeu fossin un poble diferent dels *lacetani*, però aleshores seria estrany que s'oblidés de citar els lacetani; i l'única raó que donen per a aquest supòsit és que una de les quatre ciutats dels *kastelanói* (totes elles sense identificar), la que ell anomenava *Sebéndonon* fóra el mateix que *Bisuldunum* avui *Besalú*, en el NE. del Principat; però el menys que es pot dir d'aquesta identificació és que és molt dubtosa. Les úniques coses que ens consten dels *ka(s)telanói* és que eren veïns dels *ausetanói* (com de fet ho eren els lacetani), i que estaven situats a orient dels *iakketanói* que és un poble ben conegut, habitant dels Pirineus aragonesos i catalans; ara bé, les ciutats dels *iakketanói* esmentades per Ptolemeu, de fet es troben a l'O. del territori ocupat pels lacetans: *Vall d'Ora* (en el Cardener), *Solsona* (?), *Isona* i *Aneu*.⁹

En fi, m'adheriré a l'explicació, ja donada per altres, del canvi de terminació de *Catelanania* en *Catalonia* com a degut a la influència dels altres nombrosos